

A romantika mint köz európai jelenség és az osztrák barokk. A romantika az újabb időben az irodalomtörténeti érdeklődés középpontjában áll. Nyugaton már szinte áttekinthetetlen irodalma keletkezett, de mi is mind erőteljesebben fordultunk feléje, sőt ellene, ami újabb jelenség, mert régebben általában rokonszenvvel könyveltük el mint nemzeti törekvéseinknek igen jól megfelelő irányt. Ilyen ellene forduló munkát szövétt már a Napkelet 1924. évi novemberi számában. Egy másik azóta napvilágot látott hasonló irányú értekezés Hornyánszky Gyula cikke a Philologiai Közönyben (1925 január—június): „Romantika a történetkutatásban“. Úgyanabban a számban lehető a fentemlített Napkeletbeli bírálathoz fűződő romantika-vita. Az is mutatja, hogy mennyire ellentétesek a nézetek. Ezért nem lesz érdektelen egy nagytudású és szellemes nyugati szakértőnek, *Fritz Strich*nek idevágó legújabb értekezését szövé tenni. Strich nagy hatást tett romantika-könyvéről, mely már második, bővített kiadásban jelent most meg, annak idején szintén beszámolt a Napkelet. Az azonban kizárólag a német romantikával foglalkozott, szembeállítva azt a német klasszicizmussal. Ez a most tárgyalandó újabb értekezése azonban a romantikával mint európai jelenséggel foglalkozik. (Die Romantik als europäische Bewegung. Wölflin-Festschrift. München 1924.)

Ez már sokkal közelebről érdekelhet bennünket, mert hiszen a mi irodalmunk is erősen romantikus vonásokat mutatott a XIX. század folyamán, sőt olyan évtizedekben is, mikor a nagy német romantikus mozgalom rég elült. Kellő fényt derít ez az értekezés ennek az egész iránynak a fejlődésmenetére, annak komplikáltságára és az ebben rejlő veszélyekre. Igazolja azt az álláspontot, amelyet e sorok írója már régebben is elfoglalt, hogy nem szabad és nem lehet az összes romantikus irányokat erőszakosan egybefoglalni s még kevésbé ilyen alapon a romantikáról mint olyanról általános érvényű elítélő véleményt mondani.

Érdekes már az is, amit Strich a romantika szó eredetéről és XIX. századi jelentésének lassú kifejlő-

déséről ír. Már az olasz Ariosto-ra alkalmazták ezt az elnevezést a XVII. században, a XVIII.-ban sem volt ismeretlen s Lessing idejében már a festészetre alkalmazva használták. Lassankint gyűjtőneve lett mindazon törekvéseknek, amelyek a francia klasszicizmus ellen irányultak. Nagyon szép és találó volt már az, amit W. Humboldt meg Mme de Staël irtak ezzel kapcsolatban a francia meg német sajtóságok ellentétéről. A francia „das unromantische Volk an sich“. Nem is csoda, ha a romantika-ellenes állásfoglalások mind innen indulnak ki. A romantika éppannyira német (azaz inkább germán), mint amennyire a klasszicizmus francia. Goethe és Schiller klasszikus korukban is állandóan romantikusoknak számítottak nyugati szomszédaik előtt! Még Goethe is észrevette különben saját maga is, hogy őt főként az antiklasszikusok játsszák ki ütőkártyaként.

A legfeltűnőbb már most az, hogy a francia forradalom (racionalista, fölvilágosodott irány erőszakos diadala; de a francia klasszicizmus is racionalista, fölvilágosodott!) kiváltja a német romantikát, amely azonban mindjárt kezdeti stádiumában ellene fordul a francia forradalom racionalista egyenlőségi, egyenlősítő törekvéseinek (irracionalista, történeti erőket tisztelő irány). A német romantika visszahat a francia irodalomra és művészetre, de itt rögtön megváltozik, a francia racionalista természet azonban rányomja a maga bélyegét és egyszersmind gyakorlati politikai élt és vonatkozásokat is ad neki, sőt hamarosan a francia forradalmi szellem irányában és érdekében (pl. V. Hugo). — Az angol romantika, noha ez is német lökésre indult meg a XIX. században, szintén határozott antiromantikus fordulatot vett már Byron személyében, ha a német romantikát vesszük alapul. Ő éppennygy hozzájárult a maga hatásával ahhoz, hogy a romantika Németországban a harmincas években végképp megbukjék, mint ahogy ennek előidézésén dolgozott a francia hatás, a „romantikus“ francia íróktól kiindult antiromantikus hatás, amely Heineben, Gutzkowban, Laubeban jutott győzelemre a németeknél. Idézem Strichet: „Egyszóval:

az angol és különösen a francia romantika váltotta ki Németországban azt a mozgalmat, amelyet „ifjú-német”-nek nevezünk és amely legyőzte és megsemmisítette a német romantikát. Ami amott romantika volt, az emitt romantika elleni forradalom volt, egy új görögség s egy új klasszicizmus evangéliuma. A francia romantika volt az, amely az „ifjú-német” irányt győzelemre segítette a spiritualizmus és a feudalizmus ellen, amely az eredeti német romantikát jellemezte. Franciaországban a romantikát „la jeune France”-nak is nevezték. (Ime a német Jungdeutschland név igazi eredete s jelentése!) „Német romantika és Jungdeutschland, az „ifjú-német” irány ellenlábask voltak. Igen, a francia romantika kedvence, az „ifjú-német” Heine Franciaországot egyenesen óvintette a német romantikától.”

Hozzáértőnek már ezek az újjmutatások eleget mondanak, de kiegészíthetjük őket még a következőkkel: mind a francia, mind az angol és olasz romantikusok nagyon hamar átcsaptak egy polgári liberális irányba, ha még oly royalista-katolikus alapon kezdték is pályájukat. (V. Hugo: romantika egyenlő liberalizmussal!) A franciák (Lamartine-t is számba véve), az olasz Leopardi, az angol Byron és Schelley szerinti romantika hamarosan a „haladás” költészetévé lesz. A „szerafikus” irányt hamarosan főlaváltotta itt a „sátáni” (Southey névadására) s ez mindkettő romantikus. Ez már óvatossá kell hogy tegyen mindenkit. Tiszta sor, hogy a romantikus szó nem egy-jelentésű. Nagyon heterogén elemek foglaltattak itt erőszakosan egységbe s így nagyon meggondoltan kell eljárni, ha az összromantikáról akarunk általánosan jellemzőt megállapítani.

A régebbi irodalomtörténeti iskolák egy hibájára is rá kell itt mutatnunk: a „hatóság” túlbecsülésére és túlzottan merev fölfogására! „Hatás” tulajdonképp veszélyes szó és problémák túlzott egyszerűsítésére, meghamisítására vezet. Éppen itt domborodott ki nagyon feltűnően, amit az újabb szellemtörténeti irány hívei már többször hangoztattak, hogy minden „hatás” csak akkor bír jelentőséggel, ha a másik nép, a másik nép irodalma, művészete azt

asszimilálta, a maga gondolat-érzés-világához, világnézetéhez idomította. A hírhedt régi „Beziehung”-ok papiros ízüek. Semmi jellemzőt nem nyújtanak. Minden nép más- és másképp reagál egy és ugyanazon hatásra. S éppen az a fontos, miként reagál és hogy miért éppen így reagál. Mindenki egyetért abban, hogy a magyar romantika ügye különösen bonyolult. A fentiek részben már kezünkbe adják a kulcsot a mi sajátos problémáinkhoz. Nem szabad elfelednünk, hogy a mi romantikusaink alig érezték a legnagyobb német romantikusok hatását (nálunk pl. alig volt szerepe Novalisnak, csak kerülő utakon, közvetítéssel), inkább hatott a legbarokkabb színezetű német (késői) romantika (pl. Vörösmartyra). Nagyon nagy mértékben hatott (főleg a negyvenes évek felé) a nyugat-európai (francia s angol) romantika (pl. Petőfire), melyről éppen láttuk, hogy mennyire más mint a német, sőt tulajdonképp más névvel is kellene jelölni. Itt meg még nem is vettük számba azt, hogy a magyar nép, a magyar lélek miképp is reagált, miképp is reagálhatott az ilyen hatásokra. Ennek beható kutatása messze vezetne s éppen azért e helyen egyelőre csak egy vonást emelünk ki, amely szorosan összefügg az újabb időben megélénkült barokk-érdeklődéssel. Mind Ausztria, mind hazánk (főként a nyugati részek s mindenekelőtt a Dunántúl) különösen erős és tartós barokk-hatás alatt állottak még olyan korban is, mikor az máshol már rég divatját múlta. A XVIII. század a maga egészében tekintetbe jön itt, sőt a XIX. eleje is. Elég nálunk a sok barokk építészeti emlékre hivatkozni. Bécs azonban valódi őshazája és melegágya volt ennek a barokknak. Ma is megdöbbenő pl. a híres régi István-dóm impozáns gótikus kőerdejében s színpompás ablakai közt azt a sok később becsempészett barokk-díszet látni, mikor pedig annyi tiszta barokk temploma volt és van Bécsnek különben is. Ilyen barokk-csempészet állapítható meg nagyon sok helyen az osztrák irodalomban a XIX. században is és hasonlóképp a magyar irodalomban. A magyar romantika egyik nagyon nevezetes jellemvonása éppen abból adódott, hogy barokk-tradíciók közé

köszöntött be az északnémet hatás, amely későbbi formájában saját otthonában is mutatott rokonságot a barokkal.

Hogy ez mennyire igaz, azt éppen a legújabb osztrák tudományos, irodalmi és művészeti törekvések mutatják. Itt van az osztrák irodalom egyik büszkesége, Grillparzer, akit általában mindig a romantikusokhoz soroltak. Ma mind élesebben látják barokk vonásait. Legújában jelent meg *Der arme Spielmann* című novellájának egy nagyon ízlésesen kiállított, Erich Büttner — részben színes — képeivel díszített kiadása s ezek a képek is a barokk egy átalakult formáját mutatják. Ezt a „Liebhaberdruck“-ot a Volksverband der Bücherfreunde (Wegweiser-Verlag Berlin-Wien) állította ki s könyvtárosi forgalomban nincs. Dr. E. Korningen írta hozzá az utószót, amelyben erősen kiemeli az osztrák városok, főként Bécs barokk jellegét, Grillparzer korának barokk voltát s a nagy költő egyéniségének hasonló vonásait, amelyek azután ennek a gyönyörű művecskéjének főhősében, az egész milieu-ben tükröződnek. „Még ma is“, írja Korningen, „az osztrák városok és városkák belseje barokk méltóság és nehézkesség képét mutatja, még mindenfelé élnek a régi templomok, amelyeknek ablakait venyige fonja

körül, az oly csodálatosan fehér melki katedrális hegedülő angyalival... ez a kővé vált szimbóluma egy vidor és színeknek örülő katholicizmusnak. Grillparzer korában a barokknak e kisugárzásai még sokkal erősebbek voltak. A bástyáktól övezett Bécs, melyben élt, tiszta barokk város volt és a költő meg hazája közötti benső kapcsolatnak természetes folyománya, hogy Bécs barokk kultúrájának legtokéletesebb kifejezése Grillparzer műveiben sikerült...“ Egyáltalán ahogy a tudós e könyvben körülbelül egy ívnyire terjedőn, tömören megrajzolja e barokk orientálódás alapján költőnk alakját, így és csak így lesz az valóban élővé, teljesen érthetővé s egyszersmind szimpatikussá, kedvessé. Rögtön megértjük a régi Habsburgokhoz való ragaszkodását, a spanyol művészet felé fordulását is.

Nem ártana irodalmunkban sem — ezen a nyomon elindulva — a tulajdonképeni barokk-koron túlhaladólag és éppen a romantikába nyúlólag a barokk „hatásokat“, emlékeket, nyomokat kifejteni. Hisz nálunk meglepően későn mutatkozik egy és más, ami nyugaton már a XVII. században kiélte magát, pl. a spanyol-olasz barokk illemtanai „udvari emberei“ Faludinál.

Koszó János.